Минули літа, століття минули. Попадали дерева, що молодником були тоді, як св. Андрій благословив гори над Дніпром — попадали від старости. А на їх місці повиростали молоді дубчаки. Та й вони вже зістарілися. Ось-ось уступлять місця молодникові.

Тільки могутній, ревучий Дніпро пливе, як і перше, пливе, несе свої води в море Чорне. Пливе й дубам пралісу оповідає про давню давнину, про старця незвичайного, як голуб сивого, що приїхав на судні вгору Дніпром, що хреста застромив на шпилі найвищої гори й благословив гори й усю країну з-під свого хреста. Оповідав Дніпро про пророцтво святого.

— І я жду тієї хвилі великої, коли прийдуть люди й город побудують на горах цих, — закінчив гримучий Дніпро.

— А коли, коли вони прийдуть? — шумів, питав ліс.

— Не знаю коли, але знаю, що прийдуть — відповів Дніпро. — Мені все одно — я діждуся...

— Але ми, чи діждемося? — питали дуби молоді.

— Не знаю цього! Правда, ви не довговічні: кількасот літ, і по вас! Та все ж таки ваші діти, чи внуки діждуться. Щасливі будуть ті, що діждуться сповнення пророцтва.

Оттаке говорив довговічний Дніпро пралісові густому.

А праліс шумів:

— Дай Боже, дай Господи, діждатися нам тієї щасливої, тієї великої хвилини.

І саме тоді надплило долі Дніпром кілька суден. А в суднах були люди озброєні, грізні. Теж були між ними й жінки. Плили й пісні співали. Грімкі, бойові...

Один між ними був найстарший. Кремезний, чорнявий у білому одязі з лискучим шоломом на голові, опертий обіруч на рукояті двосічного меча, стояв по середині першого судна й давав накази. Так і знати було, що це начальник, голова цілого відділу. Біля нього сиділи два молодші мужі, один теж чорнявий, тільки нижчий ростом, а третій — стрункий, білявий. Цей ще й не був муж, а юнак. Найвище 17 або 18 літній. Напроти них сиділо золотокосе синьооке дівчатко — може чотирнадцятилітнє.

Провідник підняв нараз меча вгору й сказав грімко: — тут станемо табором!

І судна миттю причалили в плиткому місці до берега, і усі люди почали висідати. Чоловіки кинулися рубати дерева та розпинати намети, а жінки взялися варити обід.

Сонце підійшло вже було ген-ген високо, і наші подорожні проголоднілися таки добре. Скоро запалахкотіло в кількох місцях багаття.

Люди з судна, що в ньому сидів провідник, розмістилися посередині місця, яке вибрали на табір. Начальник і два молодші його товарші ще з кількома людьми заходилися біля будови намету. Будували його з дерева та покривали шкірами. Стара жінка й дві молодиці та наша золотокоса дівчина поралися біля багаття.

— Гарна тут околиця — говорив наймолодший русявий юнак — тут би нам довше осісти.

— І звірини мусить бути доволі в лісі — говорив середущий — та місце догідне до перевозу й до плавби.

— Мені так і видиться, що ми тут довше засидимося — говорив начальник. — Ліс є, звірини буде доволі, і паші для худоби нашої не хибне.

Небаром усі намети були готові, а жінки обід зготовили.

Усі засіли до обіду.

По обіді чоловіки подалися в ліс на лови, а жінки з дітворою осталися в наметах і поралися біля своєї роботи.

Уже сонце спускалося до заходу, як чоловіки повертались із лісу з багатою добиччю. Та начальника й двох його молодших товаришів довго не було.

Зажурилися жінки в начальниковому наметі.

— Ой, щоб щось лихого не скоїлося нашим у лісі! — говорила русява дівчина.

— Не бійся, Либеде, нічого їм не станеться — говорила стара жінка.

— А чого ж їх так довго немає, Калино!

— Бо дуже далеко загналися — відповіла стара Калина. — Вони всі три: і Кий і Щек і Хорив завзяті ловці. Я ж знаю їх змалечку, вони на моїх очах виросли. Уже малими були завзятці. Було, покійний батечко ваш говорить до покійної вашої ненечки, коли дивиться на них, соколів своїх: "Жде слава наших орлів, синочків наших, Доброгніво". — "Щоб і добра доля їх вітала", — каже, було, тоді ненька твоя.

Вже темінь оповила була ввесь ліс, і срібний місяченько й зорі виплили на небо, як три брати з ловів повернули.

— Блуд учіпився нас був — оповідав русявий Хорив Либеді — та Див5 остеріг нас, шлях показав нам, і ми вкінці зайшли у наш табір. Але гарну добичу вполювали...

Кий пішов поміж намети й попризначував вартових на ніч. По вечері всі подалися на спочинок. Після денної праці прийшов сон милий. Усе заснуло. А блідолиций місяць, як перед сотнями літ, сипав і сипав своє чарівне сяйво в намет трьох братів на постіль Кия.

І бачить Кий у сні:

По місяцевому промені сходить у намет, простісінько до нього старець з довгою сивою бородою, а в руці у нього висока, висока палиця з поперечкою нагорі. Став старець перед постіллю Кия, підняв руку й говорить:

— Кию, Вишатин сину, на цих горах побудуєш город і осядеш тут із своїм родом назавжди. Тут прославиться твій рід і держава його, як довго потомки твої в згоді й єдності житимуть і труд цінитимуть. І прийде час, що на горах цих засяє благодать Божа.

Раннім ранком Кий скликав усіх мужів на раду. Оповів їм сон свій дивний.

— Не знаю, хто це був, чи трисвітлий Дажбог, чи

грізний — та ні, це найскорше Дажбог добрий, бо така добрячість била з його очей.

— Хто б не був це, княже, — сказав старий Добромир — він об'явив тобі волю богів, і ти повинен повинуватися їй. Судила, видно,

нам кинути мандрівне життя і на лад надморських жильців город збудувати. Волі богів не годилося противитись.

— І я так думаю, — сказав Кий — в тім укріпляє мене й те, що покійний батько говорив мені. Раз, коли він ще був молодий, приступив до нього якийсь волхв і сказав, що в нього буде три сини й дочка, які побудують на горах город і дадуть початок могутній державі. Тому нам нема що гаятися, а поки літо взятися до будови домів і укріплень. Дерева до будови в лісі доволі, та й рук до праці в нас не хибне. І місце тут дуже догідне, тут на перевозі — туди їздять часто

з-над моря й у городі задержуватимуться, а город наш багатітиме. — додав Щек.

І задзвонили гострі сокири об пні вікових дубів. І падали велетні під немилосердними ударами сокир. Але не жаліли, що падають. Пам'ятали переказ, пам'ятали пророцтво й горді були з того, що їм саме доля судила стати основою благословенного города.

— Ми гинемо щасливі, з нас побудують город, з якого благословенство Боже піде по всій землі — шуміли дуби, щасливі, вдоволені.

І клали свої буйні та горді верхи, падали з грюкотом додолу з вірою, що гинуть для великої справи.

А люди метушилися.

Найбільше ж метушився молодий Руслан, що з верховини, з Бескидів пустився був шукати долі з теслярською сокирою в руці. Усюди в світі побував, багато городів будував і вкінці аж над Дніпро забрів, князеві Києві город будувати згодився. А гарний був собою молодий Руслан. Стрункий, високий, чорнявий, кріпкої будови, в строкатій верховинській одежі, із зором орлиним, бистрим, міг, здавалося, із найславнішим лицарем мірятися. Не диво, що Хорив таки заприязнився з ним, і князь Кий полюбив його.

І раду радили: три брати, де їм кожному поселитися.

Каже Кий:

— Брати, аби між нами згода була, аби не було до спорів причини, поселиться з нас кожен на іншій горі. А де кому селитися, хіба киньмо жереб.

— Пощо ж жереб кидати! Ти, брате, найстарший, житимеш у городі, а ми обидва побіч на сусідніх горах — каже Хорив.

— І я так думаю, — каже Щек.

— Хай буде по-вашому — згодився Кий. — Либідь, поки не найде собі дружини, буде при мені.

— Згода! — відповіли брати.

І кожен став собі будувати житло. Розуміється, що найкращий був терем

Кия. Будови його наглядав Руслан, а будували його з дуба та тисового дерева. Заразом заходилися біля будови укріплень. Сипали вали з глини, яку перекладали верствами дерева. Дерево це підпалювали, і в огні земля осталювалася й тверділа.

— Коли глина перегорить, — затвердне, мов камінь, — говорив Руслан. — Та найсильніше треба випалити вали від півночі. Там додамо й піску. Пісок стопиться, і повстане одна збита, нерозривна маса. А це тому, що від півночі вогкість найбільше нищить вали.

Коли вже були готові вали й глибокі рови, вбивали на валах кріпкі та високі остроколи. До города можна було дістатися тільки одними

воротами по зводному мості. Такі ж самі укріплення побудували й обидва молодші брати довкруги своїх домівок. Усі ці укріплення замкнули ще одними валами, вже не такими високими, та все ж таки доволі кріпкими.

Велике було свято, велика радість, коли вже всі укріплення були готові, і число пожильців збільшилося, бо наплило багато прихідців з усіх сторін світу. Князь Кий справив величавий пир для всіх пожильців міста й для гостей. Перед княжим теремом містилися столи для найвизначніших мужів города.

А було це в самі Розігри.

Погода була чудова. Столи вгиналися під повними мисками й збанами меду.

Найстарший із огнищан,12 старий Остромир, від імени пожильців складав князеві Києві подяку й закінчив:

— А в память того, що це князь Кий построїв цей город, нехай же він і зветься Київ город!

— Славно, славно. Згода, згода! — кричав народ — Київ, Київ хай зветься!

Раділи люди, раділа й природа вся! Небо було чисте, чистісіньке — ні хмариночки не було на ньому. А сонце світило так ярко! Дерева в лісі шуміли радісну пісню, пташки, скриті в густолистих гіллях, слали щиру подяку до неба...

І рознеслася вістка по світу про новий город над Дніпром. Стали з'їздитися в город гості з усіх усюдів. І араби й греки й

нормани й хозари.

Багатів Київ. Став ласим шматком для диких орд, що по степах ганялися, постійного пристановища не мали.

Та кріпкі були вали Києва, сильний був острокіл, а ще кріпкі були груди, ще сильніші були руки оборонців його, що одностайно живим муром в обороні рідного города стояли.

Росла слава Києва, світами лунала. А з нею неслася слава й про незвичайну красу сестри Кия, Либеді золотокосої. І слалися до князя Кия посли за послами від князів сусідніх, руки князівни Либеді просити.

Та вона все відмовляла. Що вже й Кий не навговорювався її!

— Ні, та ні! Я буду Русланова, або нічия! — казала...

І князь Кий вже й не перечив сестрі.

— Маєш вільну волю — казав.

І занесли хозарські гості славу про город багатий, про країну чарівну та про князівну, ще чарівнішу, над кралі кралю, аж у той Ітиль, у столицю царства хозарського.

І каже хозарський

каган до бега:

— Треба нам висватати для нашого каганенка цю київську князівну-красуню. Їх город багатий і землі просторі й родючі, як я чув від гостей наших, що туди заїздять.

— Добра твоя думка, могутній кагане! — каже бег. — Воно краще часом землі женитьбою здобувати, ніж мечем. Та вишли туди разом із

сватами військо, щоб, коли відмовлять руки князівни, силою змусити князя Кия віддати сестру за нашого каганенка.

— Мудра твоя рада, розумний бегу, — сказав каган — так і зробимо!

І рушило могутнє хозарське військо з-над Волги над Дніпро. А попереду посли-свати з дарами багатими...

І вкінці літнім ясним ранком стало хозарське військо під Києвом, а хозарські посли підходять під київські ворота:

— Ми посли могутнього кагана хозарів до князя Кия — кажуть.

Відчинили воротарі ворота, й хозарські посли ввійшли в город.

— Ми прийшли від кагана нашого могутнього, просити в тебе руки твоєї сестри, Либеді, для каганенка нашого.

А князь Кий:

— Я проти цього нічого не маю, та силувати сестри не буду. Її воля — схоче добре, а ні, так вибачайте.

Тоді посли:

— Ми не самі прийшли, ми з військом великим! — Не схочеш віддати сестри, так ми її силою візьмемо, ще й ваші землі завоюємо.

Покликав князь Кий сестру Либідь та каже їй:

— Хозарський каган прислав сватів до тебе. Чи згідна ти вийти за каганенка хозарів?

А князівна своє:

— Я буду Русланова, або нічия! Тоді князь Кий послам:

— Ну, що ж, панове сватове, спізнилися з посольством своїм...

— Даремно князівна відмовляється, — кажуть посли. — Не хоче по волі, то ми її по неволі візьмемо, ще й твій город і землі твої завоюємо, княже.

Зажурився князь Кий, бо війська в нього обмаль, а хозарів перед Києвом хмари, хмари...

Та що діяти? Збирає князь усе своє військо й до бою вирушає.

І стали війська проти себе... Велике хозарське військо — та невеличке князя Кия.

Але завзяття в київському війську велике:

— До останнього згинемо, а не посоромимо землі рідної. Силою не то князівни Либеді, але й звичайної дівчини, киянки, ворогам узяти не дамо...

І бачить вожд хозарів, що хоч і невелике київське військо, та хто зна, чи переможе його хозарська орда, — таке завзяття б'є йому з очей... Подумав та каже до Кия:

— Пощо проливати нам кров усіх наших військ! От визначи ти свого борця, а я свого. Переможе наш борець, так князівна наша, а переможе ваш, так ось моє лицарське слово, що відійду спокійно назад у свою державу.

А говорив він так тому, бо був у його війську силач над усіх силачів.

Задумався князь Кий. Аж тут приступає до нього Руслан.

— Княже, — сказав — я готов іти на бій із хозарином.

— Хай буде, — каже князь — годжуся.

І сказав полководцеві хозарів:

— Хай буде по-твоєму! Я вже визначив борця! Вишли й ти свого!

Стали борці проти себе. Хозарський борець — велетень, а по дужих раменах пізнати, що силач силенний. А Руслан, хоч і не слабий, так ніяк не рівня хозаринові.

Та не злякався...

— Мушу побороти, або згинути — Сказав собі.

Визначили місце недалеко річки, що плила долиною й понижче Киева вливалася в Дніпро.

Почався бій. Як виступив велетень, то, князівні Либеді дух заперло з тривоги та жаху.

— Ой, не збороти Русланові велетня того, — шептали стривожені уста її — не збороти!

Та як борці кинулися на себе, слаба іскра надії збудилася...

— А чей при помочі, Божій вдасться йому?

Так вміло завдавав Руслан удари противникові, так звинно уникав його ударів!..

Велетень став нетерпеливитися:

— Що цей хирляк тільки труду мені завдає?

І схопив Руслана за рамена. Руслан і собі впився руками в кріпкі та дужі рамена хозарина. Ногами вперся сильно в землю.

— Що за мара! Щоб я його з ніг не звалив? — думає велетень.

Тріщать кості в раменах одного й другого. Руслан зціпив зуби, щоб болю не чути... Нараз похитнувся, падає...

— Ох! — роздається оклик жаху Либеді...

— Ох! — чути викрики в рядах київського війська.

Та Руслан потяг за собою й велетня. Качаються по землі. Велетень хоче звільнити рамя, щоб із-за пояса добути ножа й покінчити з противником. Годі. Мов у кліщах держить його Руслан.

Та ось вирвав хозарин праве рамя.

— Пропало все! — скрикнула Либідь і зімліла, падаючи в рамена Хорива...

Радіють хозари:

— Наша перемога, наша!

Але в цій хвилині Руслан вихопив хозаринові ножа з-за пояса й миттю вбив йому в груди його власний ніж.

Зачервоніла кров, закричали радісно київські війська:

— Наша, наша перемога!

А тоді й Либідь відкрила очі:

— Нема Руслана, не живе?! — перші її слова були.

— Живе, живе! — кажуть їй, — хозарин упав.

— Руслан живе, і Київ вільний! — скрикнула радісно.

А вождь хозарів сказав:

— Я додержую слова й відходжу мирно з невеселою вісткою для кагана про відмову князівни Либеді.

— Скажи каганові твоєму, що я роззую

того, що переміг хозарського борця! — сказала Либідь гордо.

А Руслан увесь аж сяє від радощів.

Небаром справили весілля.

А річку, що над нею відбувся двобій за князівну — і досі звуть Либіддю.